

well en de zijnen) geweest, die streefden naar vrijheid van geweten, vrijheid van godsdienst.

Cranmer daarentegen erkende ten volle het recht van den staat, d.w.z. den koning, bijgestaan door Parlement en Convocation, om aan de onderdanen hun godsdienst voor te schrijven. Hij was van nature afkeerig van alle vervolgingen, maar toch heeft deze zachte, vriendelijke man wel meege werkt om de kettersche Joan Bocher, die afwijkende meeningen over de incarnatie had, ten vure te doemen: hier was de leer sterker dan de natuur.

Zijn eigen geestelijk ontwikkelingsproces leidde hem in de richting der Reformatoren: Luther, Zwingli. En de omstandigheden waren hem gunstig tot aan de troonsbestijging van Maria de Bloedige: zijn vriendschap met Hendrik, wiens eigen belang het meebracht met Rome te breken, de kloosters op te heffen, en in de buitenlandse politiek meer dan eens — inzonderheid onder Cromwells auspiciën — aansluiting te zoeken bij de Luthersche vorsten van Duitschland, stelde hem in staat gezamenlijk met Cromwell den koning er toe te brengen de aanwezigheid van een Bijbel in de landstaal in elke kerk te gelasten en het gebruik van die landstaal bij den kerkdienst te bevorderen; en toen in 1547 Cranmer de oogen had gesloten van zijn vereerden koning, die zich op zijn aansporing in zijn laatste oogenblikken aan de genade van Christus had aanbevolen, en 'de tienjarige Edward VI (1547—1553) den troon beklimde, toen kreeg Cranmer veelszins de vrije hand om zijn Reformatiesche plannen door te zetten. Immers en de „Protector“, de hertog van Somerset, en de hertog van Northumberland, die na Somersets val de ziel van den Regentschapsraad was (waarvan ook Cranmer, naar Hendriks wil, deel uitmaakte), waren de Hervorming genegen, hoewel dit met name bij Northumberland, die het heftigst doordreef, slechts politiek spel was: de zwakke, maar koppige en fanatieke, Hervormingsgezinde jonge koning kon niet lang leven; Hendriks testament wees Maria, wier geboorte, evenals die van Elizabeth, door het Parlement wetig verklaard was, als zijn opvolgster aan; maar Northumberland hoopte nu door zijn invloed op Eduard en met den steun der Hervormingsgezinde partij, Hendriks testament te verbreken, en den jongen koning te bewegen diens nicht Lady Jane Grey, achterkleindochter van Hendrik VII, en door Northumberland aan zijn zoon Guilford Dudley¹⁾ uitgehuwelijkt, tot zijn opvolgster te benoemen: zoo hoopte de bij allen gehate Northumberland zelf de macht in handen te houden.

Cranmer kon in die zes jaren van Eduards regering zijn gang gaan. Hij gaf de Anglicaanse Kerk een Protestantische Belijdenis en schiep het beroemde Book of Common Prayer, nog steeds de liturgie der Engelsche Staatskerk, in een schitterend, voor elke nuance van stemming, in smeking en lofzeggung, uiterst gevoelig Engelsch, dat nergens overtroffen wordt, behalve in Shakespeare. Hiermee heeft hij zich een levend monument bij het Engelsche volk geschapen, de eeuwen door.

Dat Engelsche volk zelf kende Cranmer overigens slechts weinig. Hij was eigenlijk meer de man van de studeerkamer. Niet zóó, dat hij een stoffige kamergeleerde was: zijn vader, een landjonker van bescheiden middelen, een echte buitenman uit een oud geslacht, dat terugkende tot den tijd van Willem den Veroveraar (dat deed aartsbisschop Cranmer tenminste, naar de mode van zijn en later tijd, graag), had zijn tweeden zoon, overeenkomstig de gewoonte dier dagen, wel bestemd voor den geestelijken stand, maar had hem toch uitstekend paardrijden geleerd, en liefde tot de jacht met honden en met valken, en steeds is de aartsbisschop een perfect ruiter en een liefhebber van de jacht gebleven.

Maar hij was eigenlijk nooit goed met het volk in aanraking geweest, hij was ook nooit pastoor geweest. Hij had gestudeerd in Cambridge, toen Erasmus daar in de torenkamer van Queens College het Nieuwe Testament in het Grieksch zat te vertalen; was lector geworden aan Jesus College; was bezweken voor de donkeroogige Johanna, het nichtje van de waardin van de herberg, waar de Dolfijn uithing, en had haar getrouwd; had de priesterwijding ontvangen na den dood van zijn vrouw in het kraambed, en het rustige leven van den geleerde geleid, totdat... totdat hij met de echtscheidingskwesie van Catharina van Arragon in aanraking kwam; het was in een tijd toen Hendriks geweten weer erg bezig was met Leviticus 20:21, waar hij, die „zijns broeders huisvrouw zal genomen hebben“, bedreigd wordt met den vloek der kinderloosheid. Cranmer meende, dat indien vaststond dat Catharina de vrouw van Arthur, den overleden broer van Hendrik, was geweest, en de canonici en de universiteiten legden Leviticus 20:21 zóó uit, dat het huwelijk van een man met de weduwe van zijn broer onwettig was, dat dan de Paus er buiten gelaten kon worden en Hendriks huwelijk door de gewone kerkelijke rechtbank onwettig kon worden verklaard. Dit werd Hendrik geboodschapt, Cranmer werd bij den ko-

ning geroepen, en van dat eerste onderhoud af verwierf hij diens gunst en spoedig zelfs diens vriendschap. In 1531 was hij in Duitschland als Hendriks gezant bij Karel V en om de Luthersche vorsten te polsen over een bondgenootschap met Engeland. In Neurenberg ontmoette hij den geleerden Osiander, min of meer Lutheraan, min of meer mysticus; wat vaag, net als Cranmer, maar heel wat heftiger dan deze. Cranmer, die immers moeilijk „neen“ kon zeggen, liet zich verleiden tot een onberaden huwelijk — hij, de priester en vriend van Hendrik VIII — met Margaretha, Osianders nichtje. Het huwelijk was natuurlijk geheim, en dubbele geheimhouding was noodig, toen Hendrik, na den dood van den toenmaligen aartsbisschop van Canterbury, Cranmer plaatste op den metropolitaanschen troon (1532).

Dan doet hij in de echtscheidings- en andere zaken, waartoe hij door zijn koning geroepen wordt, wat deze van hem verwacht en wat hij van Hendrik in de richting van het Protestantisme gedaan kan krijgen (zie boven), en zet dat, zooals we zagen, met kracht onder Edward VI voort.

Maar het volk in zijn noodden kende hij niet. Wanneer de mannen van Norfolk onder leiding van Robert Kett opstaan vanwege hun armoede en de onderdrukking der landheeren, die o.a., zooals overal toen in Engeland, zich de meenten toe-eigenen en als persoonlijk bezit gaan omheinen, dan richten zij 'tis tijdens het Protectoraat van Somerset tot den koning, Edward VI, een bede om recht, waarin voorkomen de roerende woorden: „Wij bidden u, dat allen die in banden der verdrukking zijn, vrijgemaakt mogen worden, want God heeft allen vrijgemaakt door Zijn dierbaar bloed te vergieten“.

Kon de zachte, vriendelijke Cranmer, óók lid van den Regentschapsraad, en daarbij opperste zieleherder van zijn volk, toen niets doen voor de verdrukten, voor de misleiden? Hij kende hen niet, hij kende hun noodden niet. Wij hooren zijn stem niet. Somerset begreep hun grieven wel eenigszins, maar moest de orde handhaven, en werd bedreigd door de macht der groote heeren onder leiding van Northumberland, die den opstand bloedig smoorde, en weldra Somerset ten val bracht.

Als Edward VI gaat sterven, breekt Cranmer zijn eed aan Hendrik VIII, door met de anderen, op verlangen van den stervenden koning, Jane Grey als diens opvolgster te erkennen, het arme zettienjarige meisje, dat alleen op bevel van haar gewetenloze ouders, tegen wil en dank de kroon aanvaardt, die een bloedkroon voor haar wordt: na negen dagen juicht heel Engeland over de troonsbestijging van Maria, die haar bloedige regering begint met de onthoofding van haar onschuldige mededingster, en óók Cranmer naar den Tower zendt, en daarna naar de gewone gevangenis in Oxford.

Maar Maria, de vrome Roomsche-Katholieke, kan een regelmatig geordenden aartsbisschop niet doen executeeren. Eerst wordt het Pauselijk gezag in Engeland hersteld, dan wordt Cranmer door den Paus van zijn geestelijke waardigheid beroofd. Men wil, dat hij zijn dwalingen herroept. De Koningin, met medewerking van Parlement en Convocation, dat wil dus zeggen de „Staat“, heeft Engeland weer onderworpen aan Rome. Zijn ingewortelde vereering van het staatsgezag, ook in zaken van religie (zie boven), zegt hem, dat hij gehoorzamen moet. En hij herroept.

Bisschop Ridley en de gewezen bisschop Latimer, ook twee leiders der Protestanten, sterven moedig den vuurdood in datzelfde Oxford. „Wees getroost en gedraag u mannelijk“, zoo roept Latimer zijn medemartelaar in de vlammen toe. „Wij zullen vandaag door Gods genade zulk een licht ontsteken in Engeland, dat het nooit meer uitgebluscht zal worden.“

Cranmer wordt naar de Mariakerk in Oxford gebracht om daar ten aanhoore der menigte openlijk zijn dwalingen te herroepen.

Maar het is een andere Cranmer nu. De tusschen zijn staatsaanbidding en zijn Protestantisch geloof her en derwaarts geslingerde, heeft rust gevonden. Rust gevonden bij God. God heeft hem kracht gegeven met zijn afgod te breken. Hij heeft twee documenten bij zich: het eene, door hem onteekende, waarin hij zijn „dwalingen“ herroept; maar het andere leest hij voor: het is een vrijmoedige belijdenis van zijn geloof. „Deze hand“, zegt hij, „die de herroeping onteekend heeft, zal met dat document het eerst in de vlammen vergaan“.

Haastig wordt hij naar den brandstapel geleid. En daar, zoo schrijft een ooggetuige, „streekte hij zijn rechterhand uit, en stak die in de vlammen, waar zij, naar ieder zien kon, levend verbrandde, terwijl hij met luider stem riep: „Deze hand heeft overtreden“. Toen de vlammen zich om hem sloten, was hij spoedig dood“.

Men kan veel aan te merken hebben op den onstandvastigen Cranmer. Maar wat zullen wij uiteindelijk doen, wanneer wij geplaatst worden voor de keuze tusschen ons Christelijk geloof en de 20e eeuwse staatsvergoding? Zullen wij dan om Christus' wil ons leven durven te verliezen om het te behouden?

J. VELDKAMP.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Bezuinigingsplannen.

Er moet bezuinigd worden. Daar zijn we allen van overtuigd. En dat er bezuinigd moet worden, ook op het onderwijs, daar zijn we ook allen van overtuigd. Ofschoon we er toch dadelijk de opmerking tusschen moeten plaatsen, dat een volk voorzichtig moet wezen met zijn bezuiniging op onderwijs. Daar is allicht een stukje volkskracht mee gemoeid. We moeten in algemeene volksontwikkeling niet komen te staan beneden het peil van onze buren. Daarom kan het dienstig zijn, even met elkaar te letten, op wat die plannen met het onderwijs inhouden en welke gevaren ons daarbij dreigen. Ons onderwijs is voor zulk een groot stuk al in handen van de ouders, dat we op voldoende belangstelling kunnen rekenen, wanneer op dit terrein de bazuin wordt geblazen.

Daarom breng ik enkele m.i. bedenkelijke punten ter sprake.

Als zoodanig noem ik het voornemen, de scholen niet meer te subsidieeren, die een lager getal leerlingen dan 60 in kleinere en dan 150 in grootere plaatsen tellen. Dat wordt voor menige plaats noodlottig. Men kan de scholen in dit opzicht maar niet op dezelfde lijn stellen. Er zijn streken, waar een kleinere school voor de omwonenden als onmisbaar moet worden beschouwd. Zoo'n school is meer dan onderwijsinrichting. Ze is met een beschavingsinstituut, Evangelisatiepost. Hier zou het jammer zijn, dat enkele scholen moesten verdwijnen om de grootere te redden. Beter ware dan het geheel van de uitgaven voor het onderwijs gelijkelijk te drukken. Misschien kan het particuliere initiatief herleven, om aan te vullen, wat aan de bekostiging van overheidswege gaat ontbreken.

Als tweede punt noem ik de positie, die aan de kweekeling met akte in de school zal worden gegeven. We kennen hem in de school. De wet van 1857 erkende hem ook, maar dan als leerende voor de bevoegdheid. Hij mocht zich al oefenende bekwalen voor zijn taak, om dan straks na zijn examen als volledig bevoegde kracht in de school plaats te nemen. Nu evenwel zal de volledig bevoegde leerkracht tot een volledige taak worden geroepen, terwijl hij kweekeling blijft heeten, zeer onvoldoende gesalarieerd wordt, geen uitzicht op verhoogingen heeft en weinig hoop mag koesteren, dat in enkele jaren een onderwijzersplaats voor hem open komt. De regering wil ruimte maken. De 60-jarigen krijgen — we zullen nog altijd hopen vrijwillig — pensioen. Dat zou een kansje bieden voor de jongeren. Maar neen, aan hun gekoesterde verwachtingen wordt de bodem ingeslagen door het nieuwe bezuinigingsplan, waarin de opgekomen plaatsen hun worden aangeboden als — kweekelingen. De algemeene stemming onder onze onderwijzers is van dezen aard, dat zij liever de beoogde bezuiniging zien drukken op het geheele corps, dan dat hier weer de jongeren, die liefst met hoop en moed de taak van onze volksofvoeding moeten overnemen, den last alleen zouden moeten dragen. Ze zullen er toe komen, dan ook maar wat anders te zoeken, wat ook niet zoo best zal vlotten. Als de salarislust in ons land te zwaar drukt, dan moet heel die last worden verlicht, dan moeten allen over het heele corps van ambtenaren hun procenten missen: dan komen we geleidelijk op het lager plan, waarop ons leven zal moeten worden gebracht.

Booze plannen worden er ook gesmeed voor de opleiding van onze onderwijzers. De toevloed moet worden geremd. Dat is zeer natuurlijk. Daar is al jaren op gewezen. En nu ziet men plotseling, dat de toestand onhoudbaar is. Men kon dat weten. De regering subsidieert de kweekscholen en weet precies, hoeveel kandidaten er in opleiding zijn. Maar daarnaast bestaat de vrije opleiding, die op het staatsexamen aanstuurt. En daarvan is het aantal onberekenbaar. Daarom kan het gebilijkt worden, dat nu gedurende enkele jaren de opleiding voor onderwijzer moet worden geremd. En dan moet daarna een regulatie worden gegeven, die ons zoowel voor gebrek als voor overvloed in dezen vrijwaart. Het aantal kweekelingen is vast te stellen in verband met de behoefte aan onderwijzers voor elke groep van ons volk. Het staatsexamen is een apparaat, dat de regering vlak bij de hand heeft, als er een tekort is. En voorts zijn wij allen er ten volle van overtuigd, dat de onderwijzers voor onze scholen met alle nauwkeurigheid voor hun taak moeten worden opgeleid. We kunnen geen genoegen nemen met menschen, die het hier en daar al geprobeerd hebben en die dan tenslotte nog maar schoolmeester zullen worden. Naast de regering hebben ook onze groote schoolorganisaties hier een belangrijke taak. Daar moeten onze oogen voor open zijn, opdat we klaar staan, wanneer we straks weer eens onder normale omstandigheden mogen arbeiden.

Eindelijk geloof ik, dat deze gedachte op heel

het terrein
klaar staan
moet loslaten
alleen maar
hoe meer
wordt van
beter dat
aan leunen
Maar daar
laten lijde
Als we v
moet loslaten
gen, dan v
klaar?
Gr.

De Boelje
Het wa
raad mee
eenige on
aan de g
vrees, die
Men b
Doel het
In een
klachten
Prof. Sch
die hij oc
Zijn sle
ook aan z

De W. W.
In „De
wandelt i
den brief
ook de pr
over deze
en doet, c
gesproken
Ook z
vragen, d
eischen.
Wij zijn
harte een
alleen Th
zoodat m
deputaten
dat deze c
bereikt m
Ook d
redenen v
deze ad
Een opm
van „De R
deze zou d
mogelijk ge
te ontdekke
toon. Wat z
ken, dat een
aan een p
dacht. Com
dan door sc
persoon
heele toon-
meent men
papier de
is erg, als
algemeene
stuk zelf w
Ds Meynen
er ketter
klagen, da
gorden. D
beweringen
mag alleen
daar een v
want die is
of iets wa
Het is nie
muziek, die
van epigon
lijke argu
breken d
van verdac
anders is
spokeken v
deze drie v
zal Prof. F
zeker verwa
onbekenden
bedenken, c
bloedarme
bewogen, o
tegenstelling
ken“, — zo
zeggen. Da
niet aan
wijst, doch
van de doc
begint bij C

De heer E
Men ka
vraag, of
deze brie
is gepubli

¹⁾ Een andere zoon van Northumberland was de in onze geschiedenis bekende Robert Dudley, Graaf van Leicester, gunsteling van Koningin Elizabeth.

er zijn we allen
moet worden,
we ook allen
och dadelijk de
atsen, dat een
zijn bezuiniging
stukje volks-
in algemeene
staan beneden
kan het dienstig
o wat die plan-
en welke ge-
derwijs is voor
van de ouders,
g kunnen reke-
zuin wordt ge-

ankelijke punten
nen, de scholen
lager getal leer
150 in grootere
menige plaats
in dit opzicht
Er zijn streken,
e omwonenden
chouwd. Zoo'n
ting. Ze is met-
satiepost. Hier
cholen moesten
en. Beter ware
oor het onder-
hien kan het
aan te vullen,
heidswege gaat

positie, die aan
ool zal worden
school. De wet
an als leerende
th al oefenende
straks na zijn
ht in de school
de volledig be-
taak worden
ift heeten, zeer
en uitzicht op
mag koesteren,
ersplaats voor
ruimte maken.
llen nog altijd
zou een kansje
neen, aan hun
de bodem in-
ngsplan, waarin
len aangeboden
ene stemming
en aard, dat zij
n drukken op
er de jongeren,
taak van onze
den last alleen
er toe komen,
eken, wat ook
salarislast in
et heel die last
over het heele
enten missen;
et lager plan,
rden gebracht
gesmeed voor
s. De toevloed
atuurlijk. Daar
men plotseling,
kon dat weten.
cholen en weel
opleiding zijn.
opleiding, die
in daarvan is
kan het gebil-
kele jaren de
orden geremd.
orden gegeven,
voor overvloed
wekeling is
behoefte aan
ons volk. Het
de regeering
tekort is. En
van overtuigd,
hollen met alle
moeten worden
en nemen met
al geprobeerd
maar school-
geering hebben
hier een be-
e oogen voor
wanneer we
mstandigheden
achte op heel

het terrein van het onderwijs geldt: we moeten klaar staan, om op te nemen, wat de overheid moet loslaten. En ik ben overtuigd, dat dit niet alleen maar verlies zal beteekenen. Integendeel. Hoe meer weer het onderwijs in zijn geheel zaak wordt van de ouders, van de maatschappij, hoe beter dat zal zijn. We waren te veel gewend aan leunen op staatszorg. De staat wordt te arm. Maar daar mogen wij het onderwijs niet onder laten lijden. Dan moeten we onze volkskracht in. Als we voor elke verzorging, die de overheid moet loslaten, weer een stukje vrijheid terug krij- gen, dan valt er winst te boeken. Zijn we daarvoor klaar?

Gr.

G. MEIMA.

Het Haagsche manifest.

Da Boefjinga schrijft in „Haarlemsch Kerkblad“:

Het ware zeker wijzer geweest, bijaldien deze kerke- raad meende iets te moeten doen, zijn wensch zonder eenige ontdijde publicering, in vertrouwelijk schrijven aan de geroepen instanties mee te deelen. Want de vrees, die ik uitsprak, begint nu reeds uit te komen.

Men heeft bedoeld olie op de golven te werpen. Doch het wordt al olie in het vuur.

In een breed betoog, dat heusch niet de Haagsche klachten omzeilt, doch er rechtlijnig op ingaat, werpt Prof. Schilder in „De Reformatie“ zijn bezwaren op, die hij ook grondig argumenteert.

Zijn slagen zijn daarbij z a k e l i j k r a a k, al geeft hij ook aan zijn stuk de makke titel: „In raadselen“.

Ds W. W. Meynen oordeelt in „Dordtsche Kb.“:

In „De Reformatie“ schrijft Prof. Schilder, dat hij wandelt in raadselen ten opzichte van den inhoud van den brief van den kerkeraad van Den Haag-West, want ook de predikanten dier kerk hebben polemieken gevoerd over dezelfde onderwerpen, als waarover hij het deed en doet, en nu wordt door hen daarover afkeuring uitgesproken.

Ook zijn dit geen abstracte onderwerpen, maar vragen, die onder ons volk leven en behandeling ver- eischen.

Wij zijn het daarmee, zooals wij reeds schreven, van harte eens; alsook wat betreft het feit, dat het hier niet alleen Theol. professoren geldt, maar ook anderen, zoodat men met het zich wenden tot de curatoren en deputaten voor 't verband, niet allen bereikt, — stel al, dat deze curatoren enz. de zaak ter hand namen, — die bereikt moeten worden.

Ook daarmee zijn wij het eens, en ook nog om andere redenen vreezen wij dat men met het zich wenden tot deze adressen niets bereikt.

Eén opmerking heeft Ds Meynen nog: het antwoord van „De Reformatie“ sprak niet over den „toon“, en deze zou de Haagsche hoofdzakelijk zijn. Nu is 't ons niet mogelijk geweest, in het Haagsche stuk een hoofdzakelijk te ontdekken. Overigens sprak ik wel degelijk over dien toon. Wat zal men ervan zeggen? Sommige lezers denken, dat een schrijver net zoo is als zij zelf; zij denken aan een persoon, waar de schrijver aan de zaak dacht. Concrete uitspraken over een zaak worden dan door sommigen als scherpe disqualificaties van een persoon gezien. Overigens vind ik „zonder meer“ die heele toon-kwestie vrij onbetekenend als kwestie: meent men nu heusch, dat 't erg is, wat iemand op papier durft zetten? Wat niet op papier komt, dat is erg, als men 't niet durft laten drukken. En ook algemeene frasen zijn erg. De toon van het Haagsche stuk zelf was „erg“. Gelijk ook die van het stukje van Ds Meynen, die een onbekende laat vertellen, dat er ketterijacht geschiedt, en — nota bene — laat klagen, dat onze mannen (wie zijn dat?) zich niet aange- gorden. Die toon deugt niet; want Ds Meynen zal deze beweringen wel niet met bewijzen staven, en de kerk mag alleen konkreet spreken. Er is inderdaad hier en daar een valsche toon: de fluweelen toon is de ergste, want die is wereldgeijkvormig. Het is de groote vraag, of iets waar is; en of bespreking ervan belang heeft. Het is niet de toon, die de muziek, doch het is de muziek, die den toon „maakt“. Prof. Hepps spreken van epigonen is juist, en ontdekkend, als hij deugde- lijke argumenten heeft. Anders is 't om 't ont- breken daarvan verkeerd. Prof. Kuypers spreken van verdachtmaking is ontdekkend, als 't waar is; anders is 't om 't niet-waar zijn verkeerd. Mijn spreken van „wij kennen elkaar“ (Ds Meynen wijst op deze drie voorbeelden) beteekende alleen: een antwoord zal Prof. Hepp (in zake de pluriformiteit) van mij zeker verwacht hebben, want we zijn voor elkaar geen onbekenden. Laat men a r g u m e n t e n geven, en voorts bedenken, dat het geloof en de hoop en de liefde het bloedarme, bleke salonwoord als goddeloos, wijl on- bewogen, of simuleerend, verwerpen bij voorbaat. „De tegenstelling Kampen—Amsterdam begint weer te wer- ken“, — zoo laat Ds Meynen een ongenoomden ander zeggen. Dat kan waar zijn, maar dat ligt dan niet aan die schrijvers, naar wie Den Haag wijst, doch aan ook schrijvende en lezende verminkers van de door hen aangeraakte problemen. De ellende begint bij de probleem-verschuiving.

De heer H. Algra merkt in „Leeuwarder Kb.“ op:

Men kan, zonder zich nog uit te spreken over de vraag, of deze vrees gegrond is, toch vragen, waarom deze brief terstond in de Nederlandsche Dagbladen is gepubliceerd. Als er vredespogingen moeten worden

aangewend, doet men toch beter, met eerst maar eens met een vertrouwelijke samenspreking te beginnen. Nu heeft het er den schijn van, dat men heel Nederland er bij roept: kijk, wij maken ons op, om een einde te maken aan twistgesprekken tusschen onze Hoog- leeraren. . . .

Kerkeraden moeten hun uitgaande brieven maar zoo weinig mogelijk in de krant zetten.

Dezelfde auteur schrijft alsnog in het zelfde blad:

Toen de Haagsche kerkeraad zijn vredesbrief schreef, is Dr Dijk waarschijnlijk niet aanwezig ge- weest. Ik maak dat op uit den inhoud van den brief. Die brief wil ons n.l. doen gelooven aan een tegenstel- ling tusschen voorheen en thans. Vroeger waren er wel discussiën tusschen de geleerden over theoretische vraagstukken, maar de gemeente werd er niet in be- trokken. De heeren deden het onder elkander af. Maar tegenwoordig worden allerlei vraagstukken voor het forum van de gemeente behandeld. Dat wekt onnoo- dige onrust.

Ik weet bijna zeker, dat Dr Dijk niet bij het concil- piëren van dezen brief tegenwoordig was. Want hij heeft een doorwrochte studie geschreven over den strijd tusschen infra- en supralapsarisme in Neder- land. Ook een vraagstuk, dat voor de doorsnee-ge- meenteleden te hoog ligt. Maar Dr Dijk weet best, hoe in allerlei pamfletten voorheen dergelijke vraagstukken wel degelijk in openbare discussiën werden behandeld.

En de heeren gingen mekaar vroeger niet al te zacht- zinnig te lijf. Wie wil klagen over de hevigheid van de debatten in onze dagen, moet niet zijn klacht vergezeld doen gaan van smachtende blikken naar een zooveel vrediger verleden. Dan kent hij de geschiedenis niet. Juist wie van geestelijke hanegevechten houdt, zal in de strijdschriften van de vaders, die zooveel meer geprezen dan gekend worden, zich af en toe in hooge mate kunnen verlustigen. Ik vrees, dat hij „De Reform- atie“ flauwe kost zal gaan vinden, als hij aan die oude pamfletten verslaafd is geraakt.

Overigens is het duidelijk, dat Dr K. Dijk niet buiten het kerkeraadsstuk staat. De heer Algra zal 't dan ook wel ironisch bedoeld hebben.

Men geve ook zijn volle aandacht aan wat Dr J. v. Lonkhuyzen opmerkt („Geref. Kb. Sch. Duiveland“):

Ik weet niet of het herderlijk schrijven van den Haagschen kerkeraad omtrent de perspolemieken ook mij aangaat. Eerlijk gezegd, mag ik wel een flinke dis- cussie over iets van beteekenis, waarover onder ons verschil van gedachte bestaat. Dat is bewijs van leven. En dat kan verder brengen. Mits de discus- sie broederlijk geschiedt, in elk geval fatsoenlijk. En niet om het punt in kwestie heengaat. En daar zit de fout. Niet in de polemieken, maar in de wijze van pole- mieken.

Onze publieke opinie moet zonder verschoonen zulke debaters, wie dan ook, op hun fout wijzen. Dan kren- gen zij een los, en kwam er genezing.

En wat de zaak in genoemd schrijven van Den Haag-West aangaat, wat is de bedoeling? Wij hebben uit den treure zoeken te praten. Maar men wilde niets, we kregen geen kans om te praten, er was geen be- geerte om onze bezwaren te hooren, of daarop in te gaan. Een der Haagsche predikanten, onderteekenaar van deze motie, weet dit, hij heeft nog pas op ons verzoek een poging om tot praten te komen, gedaan, maar zonder resultaat. Is 't dan wonder, dat als men niet binnen deurs praten kan, dat men dan zijn stem verheft op de straten en roept: Doe mij recht tegenover mijn tegenpartijders.

En nu zegt men: naar binnen om te praten. En men weet, dat men daar niet aan wil. Is de bedoeling van het stuk misschien dat de beide genoemde colleges tot praten zullen brengen? Maar met wat hoop kan men dit zeggen? Of, dat ze tot praten zullen dwingen? Dat zou het moeten zijn, als er ooit van praten komen zou, na alles wat geprobeerd is. Maar op wat grond dwingen?

Maar, indien dit de bedoeling is, waarom dan het gepubliceerd? Dan had men 't zonder publicatie tot de beide betrokken colleges moeten zenden. Is de bedoeling wellicht — en dat maak ik er uit op — een algemeen vermaan uit te reiken? Maar dan treft men de onschuldigen met de schuldigen. En dat mag niemand doen, en een kerkeraad zeker niet.

Schuldig of onschuldig, dat is het punt waarop men in moet gaan.

En daar glijdt men liefst maar over heen.

Ik cursiveerde hier een enkel woord. Men vindt daar- in één van de redenen gemeld, waarom „ingewijden“ zich zoo bedreoven over dat Haagsche stuk.

„De Wachter“ (Ds Rietberg en Ds Feenstra) merkt op:

Ligt het in de lijn, indien deze twee colleges erop ingaan? De kerkeraad van Den Haag-West is er zelf niet geheel gerust op; want hij vraagt aan genoemde colleges: „om, zoover dit met Uw bevoegdheid overeen te brengen is“ iets te doen, dat de polemieken in onze bladen anders worde.

En het zal inderdaad wel moeilijk zijn aan te too- nen, dat het ingaan op hetgeen Den Haag-West in zijn schrijven vraagt, behoort tot de bevoegdheden van beide aangeschreven colleges.

In de „Regeling van het Verband tusschen de Ge- reformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit te Amsterdam“ is van een bevoegdheid der Deputaten, zooals Den Haag-West die verwacht niets te lezen.

De Regeling geeft aan de Deputaten niet de bevoegd- heid zich ook te bemoeien met den persarbeid der hoogleeraren en hun wijze van perspolemieken.

De aangewezen colleges hebben natuurlijk niets met deze kwesties te maken.

Vervolgens schrijft „De Wachter“:

Dit brengt ons op den inhoud van het Haagsche schrijven. Hoeveel hartelijke en gevoelvollen woorden daarin staan, toch moet gezegd worden, dat de groote fout is: de algemeenheid, die niets concreets zegt.

Even later:

Toen Dr K. Dijk van Den Haag-West in „De Haagsche Kerkbode“ zijn uitstekende artikelen schreef tegen de brochure van Ds Both, kourde hij het in Ds Both zoo scherp mogelijk af, dat deze kwam met allerlei algemeene beschuldigingen tegen onze kerken. Toen schreef Dr Dijk, dat dit niet mag, dat men man en paard moet noemen, dat men moet zeggen: toen en toen heeft die kerkeraad, of classis of synode verkeer- de dingen gedaan. Hiermee stemmen wij geheel in, en wij verwachten, dat de kerkeraad van Den Haag-West het ons niet kwalijk zal nemen, wanneer wij hem aan deze uitspraak van Dr Dijk herinneren. De kerke- raad komt met beschuldigingen (want wij mogen het niet anders noemen). Maar die beschuldigingen wor- den geuit in zeer algemeene termen, zonder positief aan te geven wat bedoeld wordt.

Kindelijk:

Nu zou misschien kunnen tegengeworpen worden: zooiets zegt men niet publiek! Maar dan ligt daarin ook het vonnis over heel den brief van Den Haag- West. Als men niet publiek zou kunnen zeggen, wie en wat men bedoelt, dan gaat het toch zeker niet aan, om zoo maar in het algemeen zulke ernstige beschul- digingen uit te spreken.

Ds J. van Herksen oordeelt („Geld. Kb.“):

Er zijn toch dingen in deze zaak, die mij bevreem- den.

Waarom zich niet rechtstreeks, althans in eerste instantie, met dergelijke vriendelijke terechtwijzing, tot de betrokken broeders, wier debat men op het oog had, gewend?

Of, indien men meende, dat deze en gene vriende- lijk over zijn polemieken-stof of polemieken-trant „ver- maand“ moest worden, waarom dan niet de betrokken kerkeraden, waaronder deze broeders ressorteeren, verzocht hen op het ongewenschte van hun optreden attent te maken?

En... waarom dit alles in de groote pers gepu- bliceerd?

Gepubliceerd in extenso?

Ook al is de adresseering van 't verzoek voldoende gemotiveerd, had het m.i. bij een vertrouwelijk schrijven moeten blijven en niet voor 't forum van vriend en vijand aan de orde gesteld. Moet een der- gelijke publicatie, inhoudende een verzoek aan een derde om die en die eens het een en ander onder het oog te brengen, over en weer niet prikkelen? Is het fijn gevoeld? Fijngevoeld ook in verband met de feiten, waarover het gaat en waaraan ik, als onbevoegd tot oordeelen, het zwijgen toe doe.

Moet het daarmee den door anderen gekozen weg van adhaesie-betuiging op, wat, gelijk mij van nabij bekend is, een soort applaus beteekenen kan van men- schen, die zich slechts eenzijdig hebben laten voorlich- ten over de dingen, die in 't geding zijn en zich over een zekeren scribent beklaagen, zonder dat ze de laat- ste jaren iets van hem lazen?

En in hetzelfde orgaan zegt Ds Ch. J. W. Teeuwen:

Dat er een gereformeerde polemieken noodzakelijk is, zal toch wel niemand, die het geestesleven onzer dagen bewust medeleefde, ontkennen. En evenmin behoeft ont- kend te worden, dat deze polemieken zich niet alleen te richten heeft tegen wat over de grens ligt van ons gereformeerde-kerkelijk leven, maar ook tegen hetgeen onder ons bij velen „gemeene zekerheid“ heeft, terwijl anderen die zekerheid minstens dispuabel achten. Wij men tot een oplossing komen, dan zal men toch beginnen moeten, de in het geding zijnde kwesties „scherp“ te stellen. En scherpe positie-afbakening gaat toch niet zonder scherpe formuleering. En scherpe formuleering alweer niet zonder scherpe toon. Wij zouden kunnen vragen: wat kan daar nu toch op tegen wezen? Brengt de aard van polemieken niet altijd mede, dat de toon min of meer gescherpt is?

Hebben onze groote voormannen in vroeger jaren niet altijd getoond tegen de onwaarsachtige liberale irenieken, toen men o zoo verdraagzaam was, maar ondertusschen onder datzelfde mom van verdraag- zaamheid zijn eigen liberale wereld- en levensbeschou- wing overal wist te laten koning kraaien?

Vervolgens:

Is het gevaar van een valsche gereformeerde ireniek dan zoo denkbeeldig? En richt de tegenwoordige gere- formeerde polemieken zich ook niet tegen die z.g. ireniek, die de bestaande kwesties toedekt, er niet meer op terugkomt en wenscht te vergeten, dat er een groot volksdeel is, dat zich om des lieven vredes wil wel voorloopig bij genomen beslissingen neerlegt, maar toch met voorbehoud van eigen gevoelen en gedachte?

Wij noemen hier als voorbeeld de kwestie van het promotierecht, waarover naar het oordeel der synode zelf nog lang geen eenparigheid van gevoelen bestaat. Is het nu geen bewijs van onvooroorloofde ireniek als men na gevallen synodale beslissingen over zulke een kwestie zwijgen blijft. En eenvoudig geen notitie neemt van wat van alleszins bevoegde en geleerde zijde ter zake van deze materie wordt te berde ge- bracht? Is men dan zelf door zijn verkeerde ireniek niet de oorzaak, dat de toon der polemieken hoe langer hoe scherper wordt? En werkt men dan zelf niet mede, dat er aan het kerkelijk debat vooralsnog geen bevre- digend einde komen kan?

Kindelijk:

Het moet ons toch van het hart, dat men in de op- stelling van zijn brief zeer eenzijdig tewerk gegaan is. Men spreekt wel in dat schrijven van vraagstukken, die soms van zoo abstract wetenschappelijk belang zijn, dat slechts geschoolde theologen er zich in kunnen verdiepen; maar men spreekt niet van kwesties, die zeker wortelen in de ziel van menig gereformeerde en die al sinds jaar en dag met volkomen eerlijkheid voor de ooren van dat volk bepleit zijn, en nu worden doodtezwegen.

Wij hebben er evenzeer bezwaar tegen, dat gemelde brief verzonden werd aan het college van curatoren